

МОДЕЛІ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДЖОЗЕФА РЕНЗУЛЛІ

У статті розглядаються особливості використання прискореного та збагаченого навчання обдарованих і талановитих школярів, моделі навчання обдарованої молоді, які запропонував професор Джозеф Рензуллі (США).

Ключові слова: прискорене навчання, збагачене навчання, Тріада збагачення, програма «виривання», система *Renzulli Learning*.

В статье рассматриваются особенности использования ускоренного и обогащенного обучения одаренных и талантливых учеников, модели обучения одаренной молодежи, которые предложил профессор Джозеф Рензулли (США).

Ключевые слова: ускоренное обучение, обогащенное обучение, Триада обогащения, программа «вырывания», система *Renzulli Learning*.

In this article has considered features using of accelerated and enriched teaching gifted and talented schoolchildren, education model of gifted youth, which suggested that Professor Joseph Renzulli (USA).

Key words: accelerated learning, enriched learning, Triad enrichment, program "pulling", system *Renzulli Learning*.

Постановка проблеми. Майже впродовж століття у психолого-педагогічній науці ведуть мову про обдарованість. У навчальній практиці виявляють обдарованих учнів, організовують їхнє навчання за спеціальними навчальними планами і програмами чи надають їм додаткові освітні послуги, залучаючи до тих чи інших спеціальних програм, не відаючи при цьому достеменно, що таке обдарованість.

Компонуючи навчальні програми для обдарованих і талановитих школярів, безперечно, слід дотримуватися загальних вимог, які висуваються до структури і змісту цього нормативного документа. Водночас дещо відмінна мета і завдання навчання цієї категорії школярів порівняно з названими атрибутами загальної освіти учнівського загалу робить актуальними вимоги, не характерні для навчальних програм, за якими навчаються звичайні школярі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М. Семігін, Д. Норріс і Л. Термен ще у 1932 році вказали на необхідність створення навчальних програм для обдарованих і талановитих школярів. Такі програми, на їхню думку, не повинні обмежуватися лише розширенням чинних програм для учнівського загалу чи введенням навчальних завдань, розрахованих на

звичайних дітей старшого віку. Дж. Галлахер, розвиваючи ідеї згаданих авторів, вважає, що зміст навчального матеріалу для обдарованих і талановитих дітей має бути більш складним і абстрактним [2].

М. Карнес і А. Шведел серед вимог до навчальних програм для обдарованих і талановитих учнів називають такі: вивчення матеріалу, який не входить до навчальних програм для широкого учнівського загалу; поглиблене вивчення окремих тем; здійснення навчального процесу відповідно до пізнавальних потреб, а не за заздалегідь встановленою жорсткою послідовністю; акцентування на складних видах діяльності, що вимагають оперування абстрактними поняттями; гнучкість мислення педагогів та учнів стосовно використовуваних навчальних матеріалів; підвищені вимоги до самостійної роботи обдарованих і талановитих школярів; заохочення творчого, продуктивного мислення; створення ефективних передумов для розширення бази знань; надання широких можливостей для демонстрації здібностей лідерів.

Виклад основного матеріалу. Кожній дитині властиві тільки її притаманні інтереси, усереднення учнівських запитів є насильством над психікою школяра, пригніченням його розвитку. Більше того, діти відрізняються між собою не тільки освітніми інтересами, а й можливостями, рівнем та темпом розвитку здібностей. Тому механізми реалізації гуманістичного принципу організації освіти мають передбачати надання школяреві можливості брати участь у формуванні змісту власної освіти та опановувати його у власному темпі.

Якщо таким дітям не дати можливості опановувати у власному темпі навчальний матеріал, рівень складності якого відповідає розумовим можливостям школярів, то вони повною мірою не розвинути свої здібності і не здобудуть у навчальному закладі оптимального обсягу знань та умінь. Позитивне розв'язання проблеми здійснюється завдяки використанню прискореного або збагаченого навчання обдарованих і талановитих школярів.

У світовій педагогічній практиці в II половині ХХ століття вченими робилися спроби класифікувати види «збагачення». Як наслідок, були створені теоретичні моделі, які при відповідному впровадженні у практичну діяльність навчальних закладів гарантували позитивний результат на відміну від елементів випадкового збагачення.

Найбільшу популярність у світі, зокрема у США, Австралії, отримала модель відомого американського вченого Джозефа Рензуллі – «три види збагачення навчальних програм», або як він її сам називає – Тріада збагачення.

Джозеф Рензуллі (народився 7 липня 1936 року) – доктор філософії, професор педагогічної психології в Університеті штату Коннектикут, директор Національного дослідницького центру з питань вивчення талановитості та обдарованості (США). Його дослідження були спрямовані на виявлення та розвиток творчих здібностей та обдарованості у дітей та підлітків і створення організаційних моделей для загального поліпшення навчання у школі. Джозеф Рензуллі є автором понад 380 статей у фахових журналах, книгах. Його роботи були перекладені кількома мовами і широко використовуються у всьому світі. Він є членом Американської асоціації психологів, а також був консультантом

Білого дому у роботі Цільової групи з навчання обдарованих і талановитих дітей. У 2000 році він став Заслуженим членом опікунської ради в Університеті Коннектикуту, а в 2003 році – удостоєний звання Почесного доктора юридичних наук Університету Макгілла в Монреалі (Канада). Дж. Рензуллі одержав більше 20 мільйонів доларів на дослідницьку роботу, але своїм найбільшим професійним досягненням вважає Програму для обдарованих молодих студентів та літню програму, котра започаткована у 1978 р. і використовується для навчання вчителів й адміністраторів (директорів) у всьому світі [7].

Отже, у чому ж перевага моделі Дж. Рензуллі? Модель являє собою вирішення проблеми навчання обдарованих дітей в умовах звичайної школи як своєрідне поєднання різнорівневих та однорівневих груп і дає альтернативу цим двом полярним варіантам. Дана модель заснована на поведінковому визначенні здібностей. Дж. Рензуллі пропонує у будь-який шкільний процес, для будь-яких учнів застосовувати елементи збагачуваного навчання. У таблиці представлені компоненти моделі збагачуваної навчальної програми.

Таблиця

Компоненти моделі збагачуваної навчальної програми

Шкільні структури	Організаційні компоненти	Набір навчальних процедур
Сукупність додаткових програм	Класи, що працюють за програмою збагаченої шкільної освіти	Портфоліо учня
Збагачені групи навчання	Моделі професійного розвитку	Методи модифікації навчальної програми
Традиційна програма	Батьківський тренінг	Збагачувана самоосвіта та викладання
	Демократичний метод керівництва школою	

Модель включає три види збагачення, причому перші два призначені для всіх школярів. За рахунок цього знижується напруга; відносини між учнями, вчителями, адміністрацією та батьками стають більш доброзичливими.

Найважливіші переваги моделі: зміни, що відповідають потребам обдарованих дітей, стосуються всіх компонентів навчальних програм (змісту, процесу, результату); враховуючи емоційні потреби дітей, проходить індивідуалізація на основі стилів навчання. До плюсів відноситься і продумана система формування навичок, що забезпечує наступну продуктивну самостійну роботу обдарованих дітей у сфері їх нахилів [3].

Що ж являють собою «три види збагачення навчальних програм»? Перший вид збагачення допомагає ознайомити учнів із різними галузями та предметами навчання. Як наслідок, в обдарованій дитини розширюється коло уявлень про навколишній світ, він знаходить питання, які цікавлять його найбільше, і в результаті робить вибір певної сфери діяльності.

Метою другого «виду збагачення» є формування вмій і навичок, які з часом актуалізують здібності школярів. Для цього проводяться заняття для тренування спостережливості, здатності оцінювати, порівнювати, будувати свої власні гіпотези, аналізувати, синтезувати, структурувати і виконувати інші розумові операції. Набуті вміння та навички необхідні для вирішення широкого спектру проблем і є основою для ознайомлення із більш складними пізнавальними процесами.

Третій «вид збагачення» передбачає виконання самостійних досліджень і творчих завдань. Він може бути реалізований як індивідуально, так і в малих колективах. Обдарована дитина бере участь у постановці проблеми, допомагає вибрати метод вирішення. Стає зрозумілим, що модель Дж. Рензуллі сприяє залученню обдарованої молоді до творчої дослідницької діяльності, а це, у свою чергу, є важливою умовою не тільки навчання, а й виховання. Особливістю моделі збагачення Дж. Рензуллі є те, що один «вид збагачення» поступово перетворюється в інший у найоптимальніший для обдарованого школяра момент [4].

Групи збагачуваного навчання не заміняють шкільної освіти, але покликані стимулювати інтерес та розвиток потенціалу школяра, а також розвиток вчителів, тому що при такій організації роботи неможливе використання раз і назавжди завчених схем та прийомів.

Опираючись на розширену концепцію обдарованості та трикомпонентну модель збагачення Дж. Рензуллі розробив найпопулярнішу у світі модель шкільного навчання обдарованої молоді (School Enrichment Model - SEM). Її перспективною особливістю є те, що вона може бути застосована не лише до обдарованих школярів, а й до звичайного учнівського загалу [4]. А, отже, при використанні цієї моделі не потрібно робити поділ учнівського колективу за здібностями, що дає можливість кожному учневі спробувати свої сили у навчанні за збагаченою програмою.

Модель Рензуллі містить дві складові: організаційну та реалізаційну.

До організаційної складової належать: формування штату науково-педагогічних працівників, компонування навчальних планів та програм, розробка матеріалів, підбір шкільної групи та спеціаліста зі збагаченої стратегії навчання, залучення батьків та впровадження демократичного плану управління школою. Реалізаційна складова містить портфоліо всіх обдарованих учнів, методи модифікації навчального плану та навчальних програм і, власне, збагачене навчання. Останній у списку елемент можна поділити на три типи.

Тип I – виклад нового матеріалу, котрий базується на результатах сучасних досліджень, на учнівських семінарах; запрошення доповідачів із інших навчальних закладів; використання різних нетрадиційних прийомів для усунення незацікавленості учнів та активізації їх пошукової діяльності.

Тип II – групове вивчення методології виконання дослідження. Сюди належить ознайомлення з методами вирішення творчих завдань і формування навичок критичного мислення.

Тип III – великі проекти або незалежні дослідження реальних проблем. У даному випадку педагог повинен виконувати роль стимулятора (каталізатора) у

виробленні ідей учнів. Цей тип охоплює процес дослідження, формування висновків на основі отриманих результатів та обговорення питань, що виникають [2]. Даний тип збагачення відрізняється від інших п'ятьма основними елементами: 1) власною точкою зору; 2) використанням знань високого рівня; 3) акцентом на відповідну методологію; 4) орієнтацією на передбачувану аудиторію; 5) оцінкою результатів із точки зору можливостей їх реального використання.

Указані концепції автора були реалізовані у шкільній практиці за допомогою «Моделі ідентифікації «Турнікет», що спрямована на надання широкого вибору видів збагачуваного навчання «пулу талантів» - дітям зі здібностями вище середнього рівня. Оскільки основним критерієм участі у такому навчанні є бажання учнів, що проявляють інтерес до навчання, то всі діти визначаються як потенційно обдаровані та включаються до програми. Якщо їм стає нецікаво, вони мають право в будь-який час припинити свою участь у програмі. Принцип вільного входу та виходу відображений у назві моделі навчання, доступ до якого вільний у ту чи іншу сторону [7].

Однією із форм збагачення навчання в американській школі, широко розповсюдженій та нескладній в організаційному плані, є програми «виривання». Така програма передбачає навчання обдарованої дитини тривалістю від одного заняття до одного навчального дня щотижня не у звичайному класі за традиційною програмою, а в групі таких самих дітей за спеціальною навчальною програмою під керівництвом кваліфікованого педагога. У середніх та старших класах такі заняття можна перенести у центр збагачення при місцевому вищому навчальному закладі, бібліотеку чи центр інформаційних технологій. Дана форма збагаченого навчання обдарованих дітей, незважаючи на переваги, має і ряд недоліків. Обдарована дитина лише періодично працює на іншому та якісно кращому рівні (під час занять за програмою «виривання»), весь інший час педагоги не звертають на неї особливої уваги. А це, в першу чергу, стосується надзвичайно обдарованих учнів. Наступним недоліком є можливість конфлікту з учителями у звичайній школі через додаткові вимоги до обдарованих учнів. Також відмітимо, що така форма організації навчання потребує великої фінансової підтримки, ніж ізольоване навчання у спеціалізованих класах. Незважаючи на зазначені недоліки, на фоні відсутності ефективних збагачувальних навчальних планів та програм для української обдарованої учнівської молоді, дана форма має всі шанси на успіх, якщо її модифікувати відповідно до умов конкретного навчального закладу.

Іншою ефективною організаційною формою збагачення навчання є літні й зимові програми або школи (табори), котрі мають різний зміст, завдання, мету і призначені для різновікової групи школярів. Дослідження показали, що навіть одноразове залучення до таких програм може мати вагомий позитивний наслідок для подальшого навчання та творчої діяльності обдарованої дитини. Такі програми існують у трьох модифікаціях [3].

Перша модифікація спрямована на розширення кругозору. Зазвичай вона містить культурну програму (відвідування музеїв, виставок тощо),

ознайомлення із культурними традиціями, атмосферою життя у різних регіонах. Дана форма найкраще підходить для дітей із сільської місцевості. Друга модифікація спрямована на те, щоб допомогти обдарованій дитині визначити власні інтереси та здібності. У школі дитина може реалізувати свої здібності лише частково, а в умовах літньої (зимової) програми – краще пізнати себе та реалізувати свій інтелектуальний потенціал. Головний принцип програми – опанування впродовж певного проміжку часу змістом усіх предметів по черзі, а потім обдарована дитина може вибрати якийсь із них для більш глибокого та серйозного вивчення. Третя модифікація є найпоширенішою. Вона дає змогу здійснювати поглиблене вивчення обдарованим школярем того чи іншого навчального предмета, обговорювати проблеми з іншими, працювати у науково-дослідних лабораторіях під керівництвом кваліфікованих фахівців. На думку Дж. Рензуллі, поглиблене вивчення проблеми, яка цікавить обдаровану дитину, дає змогу максимально врахувати специфічні інтереси останньої. У такій ситуації в обдарованих дітей з'являється потяг до науки, можливість продемонструвати колегам існуючі та набуті нові знання і навички у практичній діяльності. Незважаючи на суттєві переваги останньої модифікації, їй притаманні і певні недоліки. По-перше, не всі діти одночасно і у ранньому віці виявляють інтерес до певної сфери знань або діяльності. По-друге, існує ймовірність «насильницької» спеціалізації через неправильне визначення сфери інтересів обдарованої дитини. Тому, перед тим як направляти обдарованого учня на навчання до літньої або зимової школи (табору), слід достеменно визначити, яка з вищенаведених модифікацій найбільше задовольнятиме його потреби й інтереси [2].

Дослідницька та практична діяльність Джозефа Рензуллі та його колег на основі вказаних моделей навчання привела їх до висновку, що підходи, які блискуче зарекомендували себе у ході навчання обдарованих школярів, є високоефективними і у процесі навчання інших дітей. Розроблені методи диференціації навчання у відповідності із рівнем пізнавальних здібностей, інтересів та стилів усіх дітей, а не тільки обдарованих, дозволяють повністю позбутися критики програм для обдарованих дітей, що вбачає у них небезпеку елітарності та соціальної, національної, економічної нерівності прав на освіту. Така диференціація забезпечує, на думку автора, гнучкі умови для розвитку в усіх учнів талантів, які могли б так і залишитися нерозпізнаними, але при цьому врахувати і особливі можливості та потреби у навчанні високообдарованих дітей [8].

Дж. Рензуллі рекомендує не забувати про використання ресурсів всесвітньої мережі Internet як джерела додаткової інформації при виконанні учнівською молоддю наукової, творчої чи мистецької діяльності на додаток до основного комплексу знань, отриманих на заняттях [2].

Система Renzulli Learning є кульмінацією багатьох років досліджень і якщо ви є шанувальником особистісно орієнтованого, індивідуального навчання, то модель Renzulli Learning якраз і створена для того, щоб зробити навчання дійсно особистим. Дана система покликана розблокувати потенційні можливості студентів щодо академічних досягнень та особистісного зростання.

Це допомога вчителям краще зрозуміти потреби, мотиви та сильні сторони кожного студента. Перше знайомство студента із системою Renzulli Learning починається з Renzulli Profiler – докладної онлайн-анкети, що дозволяє програмному забезпеченню створити особистий профіль за інтересами кожного студента, стилем навчання, полегшує знайомство викладачів зі студентами та дозволяє ефективно диференціювати навчання.

Навчання за даною системою включає у себе базу даних із більш ніж 40 тис. інтернет-ресурсів для створення індивідуальних, цікавих уроків, що дозволяють студентам поглиблювати та розширювати свої знання.

Студенти можуть займатися самоосвітою, вивчаючи безпечні, повністю перевірені ресурси, які відповідають їхнім індивідуальним профілям, а викладачі можуть переглядати базу даних ресурсів та бачити, що саме опрацьовували їхні студенти. Також за даною системою викладачі можуть давати студентам завдання.

Система Renzulli Learning дозволяє студентам поглибити свої знання та спробувати застосовувати їх для створення власних проектів та презентацій. Вона готує конкурентоздатного студента через диференційовані завдання, котрі підвищують рівень критичного мислення та навички вирішення проблем. Навчальні завдання системи Renzulli Learning спонукають студентів мислити нестандартно та застосовувати знання на практиці [7].

Висновки. Як бачимо, зарубіжна педагогічна практика накопичила багатий досвід збагаченого та прискореного навчання обдарованої учнівської молоді. Вибір форми навчання залежать від можливостей викладацького колективу, його здатності й уміння налагодити навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження учнів, стимулювати їх когнітивні здібності, індивідуальні особливості кожної дитини. Завдяки подібним моделям навчання, змісту, процесу організації навчання обдарованої молоді, освітньому середовищу забезпечуються умови для підвищення їх упевненості у власних здібностях, подальшому розвитку, досягненню успіхів у різних видах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів / О. Є. Антонова. – Житомир : ЖДУ, 2007. – 472 с.
2. Волощук І. С. Збагачені навчальні плани і програми для обдарованих студентів / І. С. Волощук, Я. М. Рудик // Нова педагогічна думка. – 2004. – № 1. – С. 19-21.
3. Лейтес Н. С. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. – М. : Академия, 1996. – 416 с.
4. Особенности практики использования обогащенного обучения одаренных студентов США [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://elibrary.nubip.edu.ua/5855/1/Rudyk_St4_NUBiP.pdf.
5. Рензулли Дж. С. Модель обогащающего школьного обучения : практическая программа стимулирования одаренности детей / Дж. С. Рензулли,

С. М. Рис ; под ред. Д. Б. Богоявленской // Основные современные концепции творчества и одаренности : сб. статей. – М. : Молодая гвардия, 1992. – С. 214-242.

6. Савенков А. И. Детская одаренность и школьное обучение / А. И. Савенков // Школьные технологии. – 1999. – № 1-2. – С.121-131.

7. Сайт [Renzullilearning by Compass Learning](http://www.renzullilearning.com/) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.renzullilearning.com/>

8. Щебланова Е. И. Психологическая диагностика одаренности школьников: проблемы, методы, результаты исследований и практики / Е. И. Щебланова. – Москва : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 368 с.

Дата надходження до редакції: 17.10.2013 р.